

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

ХО'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARDA SOTISH JARAYONI HISOBI

Termiz davlat universiteti

Xurramov Davlatbek

Davlatbekxurramov2004@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada biznes jarayoni, ularning qanday turlari borligi va asosan sotish jarayonlari haqida gap ketgan. Shu bilan birga sotish jarayonlarida biz foydalanadigan schotlar bog'lanishini ham ko'rishimiz mumkin.

Kalit so'zlar: Biznes jarayoni, ta'minot jarayoni, ishlab chiqarish jarayoni, sotish jarayoni, yakuniy moliyaviy natija, realizatsiya

ACCOUNT OF THE SALES PROCESS IN ECONOMIC SUBJECTS

Abstract: This article talks about the business process, what are their types, and mainly the sales process. At the same time, we can see the connection of the accounts we use in the sales process.

Keywords: Business process, supply process, production process, sales process, final financial result, realization

УЧЕТ ПРОЦЕССА ПРОДАЖ В ОБЪЕКТАХ ХОЗЯЙСТВА

Аннотация: В данной статье рассказывается о бизнес-процессах, их видах и, главным образом, о процессе продаж. В то же время мы можем увидеть связь аккаунтов, которые мы используем в процессе продаж.

Ключевые слова: Бизнес-процесс, процесс поставок, производственный процесс, процесс продаж, конечный финансовый результат, реализация.

KIRISH:

Turli mulkchilik shakllarida faoliyat yurituvchi korxonalarining vazifasi, o'z faoliyati jarayonida mahsulot ishlab chiqarishdan iborat. Bu vazifani bajarish uchun birinchi navbatda ta'minot jarayonini bosib o'tishi, ishlab chiqarish va undan keyin esa uni sotish jarayoniga kelishi kerak. Bu uchta bosqich har doim bir -birlarining

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

o'rnini egallaydi va shu bilan korxonada mablag'larning uzluksiz aylanishini hosil qiladi.

Asosiy qism:

Barcha jarayonlar -ta'minot, ishlab chiqarish va sotish -alohida xo'jalik operatsiyalaridan iborat. Masalan, ta'minot va sotishqator xarajatlar qilish -sotish hodisalaridan tashkil topadi. Ishlab chiqarishda mehnat buyumlarini mahsulot tayyorlashga sarflash, korxonada xodimlariga bajargan ishlari uchun ish haqi hisoblash, mehnat vositalaridan mahsulot ishlab chiqarishda foydalanganlik uchun amortizatsiya ajratmalarini hisoblash va xokazolarni qayta -qayta qiymatda amalga oshiradi. Har bir operatsiyaning asosiy mazmuni korxonada mablag'larining harakati, ularning shakllari o'zgarishidan iborat. Masalan, materiallarni xarid qilishda korxonada pul mablag'lari o'rniga o'zlariga kerak bo'lgan mehnat buyumlarini oladi va ularni sarflashda mehnat buyumlarini ishlab chiqarish jarayoni yuzagakelib, tayyor mahsulot olinadi. Xo'jalik operatsiyalarini buxgalteriya hisobida aks ettirish boshqarish obyekti haqida kerakli axborotlarni olish, mablag'lardan samarali foydalanish darajasini baholash imkonini beradi. Shuning uchun ham ular buxgalteriyahisobining asosiy mazmunini tashkil qiladi. Har bir xo'jalik yurituvchi subyekt xo'jalik faoliyati davomida turli xo'jalik operatsiyalarini amalga oshirib boradi va, buning oqibatida, o'z mablag'larining holatini, ulardagi o'zgarishlarni tartibga soladi. Xo'jalikda yuz berayotgan iqtisodiy jarayonlar, asosan, mablag'lar harakati bilan bog'liq bo'lib, har bir jarayon mablag'lar harakatiga o'z ta'sirini o'tkazadi. Buxgalteriya hisobining o'ziga xos xususiyati va boshqa hisob turlaridan farqi shundaki, birinchidan, uning uzluksiz olib borilishi bo'lsa, ikkinchidan, turli o'lchov birliklarida amalga oshirilgan xo'jalik operatsiyalarining pul o'lchov birligida ifoda etilishi, uchinchidan, hisob ko'rsatkichlarida mablag'larning turlari bo'yicha alohida-alohida hisobga olinishini ta'minlashdir.

Mulkchilikning turli shakllarida faoliyat ko'rsatayotgan korxonada va tashkilotlarning xo'jalik faoliyatida realizatsiya (sotish) jarayoni asosiy jarayon hisoblanadi, chunki har qaysi mulkdor ishlab chiqarilgan mahsulotini sotishdangina daromad manbayini shakllantiradi.

Realizatsiya jarayonini to'g'ri tashkil qilish, birinchidan, bozor muvozanatiga o'z ta'sirini o'tkazsa, ikkinchidan, boshqa jarayonlar faoliyatining bir me'yorda olib borilishini ta'minlash uchun asos yaratadi. Bu jarayonda tejamkorlik, mahsulot

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

sifati, talab va taklif, baho asosiy omillardan hisoblanib, har bir omil jarayon faoliyatiga o‘z ta‘sirini o‘tkazib boradi.

Realizatsiya jarayonining yana bir o‘ziga xos xususiyati shundaki, bu jarayonda mahsulotni sotish va sotib olish baholari namoyon bo‘ladi.

Realizatsiya jarayoni quyidagi schotlarda o‘z ifodasini topadi:

„mahsulot (ish, xizmat)larni sotish“ schoti;

„davr xarajatlari“ schoti;

„olinadigan hisobvaraqlar“ schoti;

„foйда va zararlar“ schoti;

„budjetga to‘lovlar bo‘yicha qarzdorlik“ schoti.

Realizatsiya jarayonini hisobga olish uchun qo‘llaniladigan schyotlarning xususiyatlarini ko‘rib chiqamiz. Bular ichida 9010-“Mahsulot sotishdan olingan daromadlar”, 9020-“Tovarlar sotishdan olingan daromadlar”, 9030-“Bajarilgan ish va ko‘rsatilgan xizmatlardan olingan daromadlar”, 9110-“Sotilgan tayyor mahsulotlarning tannarxi”, 9120-“Sotilgan tovarlar tannarxi”, 9130-“Sotilgan ishlar, xizmatlar tannarxi” schyotlari muhim o‘rin tutadi. Sotilgan mahsulot, tovarlar, bajarilgan ish va ko‘rsatilgan xizmatlarni to‘la tannarxi 9110, 9120, 9130, schyotlarining debet tomonida, olingan daromadlar 9010, 9020, 9030-schyotlarning kredit tomonida aks ettiriladi. Shuningdek, realizatsiya jarayoni va moliyaviy natijalarni hisobga olishda 9200-“Asosiy vositalar va boshqa aktivlarning chiqib ketishini hisobga oluvchi schyotlar”, 9300-“Asosiy faoliyatning boshqa daromadlarini hisobga oluvchi schyotlar”, 9410-“Davr xarajatlarini hisobga oluvchi schyotlar”, 9500-“Moliyaviy faoliyat daromadlarini hisobga oluvchi schyotlar”, 9600-“Moliyaviy faoliyat bo‘yicha xarajatlarni hisobga oluvchi schyotlar”, 9700-“Favqulodda foyda(zarar)larni hisobga oluvchi schyotlar”, 9800-“Soliqlar va yig‘imlarni to‘lash uchun foydaning ishlatilishini hisobga oluvchi schyotlar” va 9900-“Yakuniy moliyaviy natijani hisobga oluvchi schyotlar” qo‘llaniladi. (Schyotlar rejasining V qismiga qarang). Hisobot davrining oxirida olingan daromadlar xarajatlar bilan taqqoslanib, realizatsiya natijalari aniqlanadi.

Sotish jarayoni xo‘jalik jarayonlarini ichida oxirgisi bo‘lib, bunda ishlab chiqarish jarayoni natijasida tayyorlangan mahsulotlar sotilib, pul ko‘rinishida korxonaga kiritiladi. Shu bilan birga bu jarayonda sotish natijalari aniqlanadi, sotish natijalari esa, foyda yoki zarar bo‘lishi mumkin.

Sotish jarayoni hisobining vazifalari quyidagilardan iborat:

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

– sotish bilan bog‘liq xarajatlarni hisobini to‘g‘ri va o‘z vaqtida hisobini tashkil etish;

– sotish natijasida olingan daromadlarni ular hosil bo‘lgan joylari bo‘yicha to‘g‘ri hisobini tashkil etish;

– sotish natijalarini to‘g‘ri hamda o‘z vaqtida aniqlash.

Sotish jarayonida ishlab chiqarishda tayyorlangan mahsulotlarni realizatsiyasi ro‘y beradi, uning hisobini yuritish uchun 9000–“Asosiy faoliyatdan olingan daromadlar” schyoti mo‘ljallangan

Sotilgan tayyor mahsulotlarni tannarxini hisobini yuritish uchun 9110 schyot, sotilgan tovarlarning tannarxini hisobini yuritish uchun 9120 schyot, bajarilgan ish va xizmatlarning tannarxini hisobini yuritish uchun esa, 9130 schyotlar mo‘ljallangan.

Masalan, tayyor mahsulot xaridorlarga jo‘natildi, ya‘ni sotildi: Debet 4010–“Xaridorlar va buyurtmachilardan olinadigan schyotlar”. Kredit 9010–“Tayyor mahsulotlarni sotishdan daromadlar”. Sotilgan tayyor mahsulotlarning tannarxini hisobdan chiqarilishi esa, quyidagi buxgalteriya provodkasi orqali aks ettiriladi: Debet 9110–“Sotilgan tayyor mahsulotlarning tannarxi”. Kredit 2810–“Ombordagi tayyor mahsulotlar”. Mahsulotni sotishdan olingan moliyaviy natijani aniqlanishi 9910–“Yakuniy moliyaviy natija” schyoti orqali amalga oshiriladi: Debet 9910–“Yakuniy moliyaviy natija”. Kredit 9110–“Sotilgan tayyor mahsulotlarning tannarxi”.

Bir vaqtning o‘zida: Debet 9010–“Tayyor mahsulotlarni sotishdan daromadlar”. Kredit 9910–“Yakuniy moliyaviy natija”. Yuqoridagi misoldan ko‘rinib turibdiki, 9910–“Yakuniy moliyaviy natija” schyoti yordamida mahsulotni sotishdan olingan daromad va shu mahsulotning tannarxi solishtiriladi. 9910 schyotning kredit qoldig‘i foydani, debet qoldig‘i esa, zararni bildiradi. Korxonalarda tayyor mahsulotdan tashqari asosiy vositalar, valyuta mablag‘lari, materiallar, qimmatbaho qog‘ozlar va boshqa aktivlar ham sotilishi mumkin. Ushbu sotish jarayonlarining hisobi 9210–“Asosiy vositalarning chiqib ketishi”, 9220–“Boshqa aktivlarning chiqib ketishi” schyotlarida aks ettiriladi. Asosiy vositalarni sotishdan olingan foydaning hisobi 9310-schyotda, boshqa aktivlarni sotishdan olingan foydaning hisobi esa, 9320-schyotda yuritiladi. Sotish jarayonining xususiyati shundan iboratki, uning ro‘y berishi natijasida sotilgan aktivlarning o‘rniga korxonaga pul mablag‘ining kirimi amalga oshiriladi.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 11.79/2023

SJIF 2024 = 5.444

Том 2, Выпуск 6, 30 Июнь

Korxonaning ta'minoti va sotish jarayonlarini aks ettirishda buxgalteriya hisobi quyidagilarni qayd qilishi zarur: jarayonlar bilan bog'liq bo'lgan xarajatlar, ya'ni ishlab chiqarish vositalarini xarid qilish va mahsulot sotishiga qilingan xarajatlar; ta'minot jarayonida xarid qilinadigan buyumlar; sotish uchun mo'ljallangan va sotish jarayonida joylashgan ishlab chiqarish mahsulotlari hamda sotilgan buyumlar uchun korxonalar tomonidan olinadigan pul mablag'lari va h.k. Sotilgan mahsulotning summasi ishlab chiqarishga qilingan xarajatlar summasidan korxonalar tomonidan belgilangan sof daromad miqdoriga ko'p bo'ladi. Shunday qilib, sotish jarayonining yakunlanishi moddiy ishlab chiqarish sohasida yaratilgan sof daromadni taqsimlash imkonini beradi. Bu yerda buxgalteriya hisobi davlat daromadiga o'tkazilishi lozim bo'lgan, korxonalar tomonidan olingan summasi, qo'shilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i, foyda solig'i aniqlanadi va qayd qilinadi.

Sotish jarayoni tugagandan so'ng korxonalar tegishli organlarga berilishi kerak bo'lgan summalarni o'tkazish imkoniga ega bo'ladi.

Xulosa: Bilamizki, korxonalar yoki tadbirkorlik subyektlari mahsulot va tovarlarni sotib foyda olish uchun ishlab chiqaradi yoki sotadi. Barcha ishlab chiqaruvchi korxonalar ko'proq foyda olishni xohlaydi, bu narsaga esa sotish jarayonini to'g'ri yo'lga qo'yish va nazorat qilish bilan erishiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Buxgalteriya hisobi: Darslik / A.A. Karimov, J.E. Kurbanbayev, S.A. Jumanazarov; — T.: "Iqtisod-Moliya", 2019. 624 b.

2. Buxgalteriya hisobi 1-qism: Darslik / A.A. Karimov, J.E. Kurbanbayev, S.A. Jumanazarov; — T.: "Iqtisod-Moliya", 2020.

3. <https://ininet.org/5-mavzu-biznes-jarayonlari-va-ularni-hisobga-olish-reja.html?page=6>

4. <https://muhaz.org/mavzu-realizatsiya-sotish-jarayoni-hisobi.html>